

PREDGOVOR

Tri studije ove knjige nastale su u jedinstvenom nizu kao učinci razrada pojedinih motiva istraživačkog rada o problematici antihumanizma 20. stoljeća, njegovih filozofskih pretpostavki i suvremenih posljedica u različitim područjima humanističkih, društvenih i bio-tehničkih znanosti pod skupnim naslovom “posthumanizam”. Prvotno zamišljen kao prilog o *posthumanizmu* u suvremenoj humanistici za 4. okrugli stol Odsjeka za filozofiju od 2.-3. 11. 2018., posvećen nasljeđu 1968., rad je već u pripremi višestruko prerastao zamišljene okvire i počeo se širiti u smjeru drugih disciplinâ, osobito filologije i kulturne povijesti, što je u hodu nametnulo i obavezu daljnjeg produblivanja argumenata i dokumentiranja. Na kraju, pojedini su motivi postali tako opsežni da su ocrtavali zasebne tematske cjeline koje sam odlučio još dosljednije razraditi i razviti u samostalnoj raspravi.

Međutim, priprema triju studija za objedinjeno knjižno izdanje preklapala se nenadano i nepredviđeno s izvanjskim okolnostima koje su nametnule potrebu za temeljitom *izvandisciplinarnom* refleksijom o perspektivama *posthumanizma* koji je artikuliran tek na rubu samih studija kao *izdanak* antihumanizma. Taj se nutarnji izdanak predmeta studija pojavio kao odgovor takoreći iz same zbilje koji dolazi ususret naraciji i izvršava je kao njezin posljednji akt. Poput udara kometa, potopa, požara, potresa i sličnih “prirodnih nepogoda”, kakve poznajemo iz literarne tradicije heterogenih žanrova — mitova, književnosti, znanstveno-fikcionalne literature — koji kroz krajeve naracije ulaze u svijet teksta i uprizoruju pogled na “kraj svijeta kakav smo poznavali”. Urođeni *alien* ovoga teksta, koji je došao izvana, poznat je pod tehničkim imenom pandemija Covid-19 ili popularnije “vrijeme korone”. Naglo izbijanje i globalno širenje novog i nepoznatog virusa stvorilo je potpuno nov kontekst naspram teksta zahvativši u doslovnom smislu i obliku mjesto na kojem su upravo bili “finalizirani” i spremni za publikaciju eseji u ovoj zbirci. Refleksiju o tome sadrži metafilozofski dodatak o filozofskom promašivanju svoga vremena u mislima u pandemiji korone u kojoj padaju 250. obljetnica Hegelova rođenja 1770. i 200. obljetnica njegova navodnog proglašenja kraja filozofije, kraja istine i kraja povijesti s letom ‘Minervine sove’ 1821. Sudbina pogovora nije to da je uvijek *naknadno napisan*, nego da bude *prethodno pročitano*.

Unutrašnju okosnicu i ishodište cjeline predstavlja prva studija koja je sadržajno općenitijeg teorijskog karaktera i predstavlja

njihovu epistemološku podlogu. Ona sâma je višestruko proširena i razrađena verzija priloga za spomenuti simpozij, dok druge dvije predstavljaju odvjeteke specijalnijih podtema prve studije iz koje su nastale. Uvodni dio prve i najopsežnije studije koji donosi pregled dijela suvremenih rasprava iz 1960-ih i sukoba oko humanizma i antihumanizma te novijeg posthumanizma, izdvojen je ovdje kao uvodna podloga za sve tri studije, dok zaključna razmatranja prve studije o programima posthumanizma sada čine “Epilog”. Kao zaokružene tematske cjeline sve tri studije mogu se čitati u nizu ili nezavisno jedna od druge, a povezane su zajedničkim motivima, međusobnim referencama i zajedničkom bibliografijom.

Naslov knjige *Čovjek, ali najbolji*, koji pripada trećoj studiji, odjek je naslova romana Kristiana Novaka *Ciganin, ali najljepši*, objavljenog 2016. Premda je naslov iznutra i autonomno motiviran postupnim razvojem rasprave o različitim koncepcijama humanizma od njegove afirmacije u renesansi do negacije u postmodernoj filozofiji u prvoj studiji, preko problema antisemitizma u najutjecajnijoj filozofiji 20. stoljeća Martina Heideggera, naslov se logično i neizbježno pojavio tek iz treće rasprave o paradigmatском samorazumijevanju evropskih Roma i njihova statusa u povijesti filozofskih ideja.

Prva studija, **“Humanistička kontroverza 60-ih i prevrati antihumanizma. Još jednom o ‘racionalnosti’ holokausta”**, preispituje novije rasprave u humanistici pod zajedničkim nazivom ‘posthumanizam’ koje nastavljaju tzv. humanističku kontroverzu od 60-ih godina 20. stoljeća, a danas poprimaju nove konotacije i smjerove kako u humanistici i umjetnosti tako i znanosti i tehnologiji. Namjera mi je, u historijskoj i sistematskoj perspektivi, razložiti argument da suvremeni posthumanizam nije manje reduktivan i upitan u svojim pretpostavkama od svoga antihumanističkog prethodnika. Nasuprot paušalnom i nekritičkom preuzimanju Heideggerove identifikacije između antropocentrizma i humanizma čini se vrijednim tematizirati iznova način na koji se antički antropocentrizam i njegova kritika promijenio u moderni humanizam i zaoštava razlika između esencijalističkog i historijskog shvaćanja čovjeka, napose kod Hegela i Marxa. Nadalje, dok današnji posthumanizam u humanistici preuzima antihumanističku kritiku humanizma zajedno s tezom o holokaustu kao dovršenju modernog instrumentalnog racionalizma, u studiji pokušavam preispitati epistemološke i povijesno-filozofske implikacije te teze nastavljajući se na Agambenovu revitalizaciju Lévinasove

primjene Heideggerove egzistencijalne kategorije *fakticiteta* i *istine* na nacistički koncentracijski logor za kritičko vrednovanje samog Heideggera.

Studija koja čini drugi dio, “**Eichmannov sindrom filozofije. Još jednom o Heideggerovoj ‘kritici nacionalsocijalizma’**”, proizlazi organski iz prve studije a tekstualna preklapanja su ovdje svedena na minimum. Studija iznova obrađuje staru temu samosvjedočanstava Martina Heideggera o njegovu navodno aktivnom “protivništvu” nacional-socijalizmu, koja su sadržana u njegovim poslijeratnim spisima 1947-1953. te kasnijim javnim istupima kao i u nedavno objavljenim privatnim zapisima iz razdoblja 1932-1947. u tzv. “Crnim bilježnicama”. Cilj je izraditi dodatne argumente o tijesnom odnosu filozofije, kritike tehnike i shvaćanja političkog kod Heideggera koji nisu sadržani u dvjema glavnim linijama tumačenja ove kontroverze — jedne koja izvodi Heideggerovu hermeneutičku ontologiju iz njegovih političkih nazora i druge u kojoj se dva aspekta njegova toliko utjecajnog mišljenja striktno razdvajaju. Dok prvu liniju zastupa Pierre Bourdieu, drugu je formulirao Jacques Derrida.

U drugom dijelu studija raspravlja o Heideggerovoj ideji tehnike kao formi “samouništenja židovstva” koja predstavlja primjerak ne-biološkog, kvazi-socijalno-teorijskog koncepta rase, usporedi-vog s dvije naoko ekstremne pozicije: s jedne strane, s motivacijom socijalnog darwinizma, s druge strane, sa socijalno-kritičkom analizom antisemitizma kod Horkheimera i Adorna. Na toj osnovi pokušavam kritički vrednovati Agambenovu analizu Auschwitza kao “biopolitičke paradigme moderne” na pretpostavkama Lévinasove sinteze “filozofije hitlerizma” i Heideggerove hermeneutike tubitka. Dok ideologiju vrijednosti pripisuje samo nacionalsocijalizmu, ali ne i Heideggerovoj analitici fakticiteta, Agamben gubi iz vida Heideggerovu vlastito (nacionalsocijalističko) vrijednosno mišljenje, implicitno sadržano u njegovu konceptu ‘htijenja svoga tubitka’ iz 1930-ih koji podržava čitav niz isključenja “neautentičnog” u mišljenju i jeziku, filozofiji, načinima bitka, na sveučilištu, u “sposobnosti za domovinu” itsl. Na temelju imanentnog čitanja Heideggerovih shvaćanja filozofskog i političkog i nekih novijih rasprava pokušavam dati nove argumente nasuprot striktnom razdvajanju Heideggerove ontologije i ideologije.

Treća studija, “Čovjek, ali najbolji. Romi u žrvnju radne, jezične i biološke teorije rase”, također preuzima i razvija jedan motiv prve studije o antihumanizmu. Polazeći od paradoksa da Romi kao tradicionalni unutarevropski migranti u današnjoj “migrantskoj krizi” Evrope jedva predstavljaju temu, ukazujem na negativnu figuru “neradničkog nomada” koji od prvih početaka akademske refleksije o Romima u 18. stoljeću, čije *odjeke* nalazimo u teorijskim i praktičko-filozofskim djelima Immanuela Kanta, suodređuje njihovo razumijevanje u jednakoj mjeri kao i pitanje etničkog, rasnog i jezičnog porijekla. Osobito u umjetnostima, predodžba o Romima obilježena je orijentalističkom figurom slobodnjaštva i seksualizirane drugosti premda sama književna građa često daje uporišta za drugačije samorazumijevanje Roma, protivno radno-teorijskom stereotipu. Nasuprot tome, rijetko prisustvo Roma u *teorijskom* diskursu filozofije odaje karakteristike *anoni-mnog* recikliranja povijesti Roma za pojmovni aparat suvremene filozofije kakav se može očitati na postmodernoj kritici Kanta i formaciji pojma *nomadskog mišljenja*. U radu se ta figura, koja je već prepoznata u sekundarnoj literaturi, povezuje s Kantovom poredbom skeptika kao nomada u *Kritici čistog uma* i podvrgava detaljnijoj retoričkoj i logičkoj analizi. U drugom dijelu rada tematiziram prvi “projekt o Romima”, s jedne strane u kontekstu rasprave o evropocentrizmu zapadne filozofije, književnosti i kulture te, s druge strane, u kontekstu indijske kulturne i nacionalne politike 20. stoljeća, proistekle iz ideoloških pretpostavki neohinduističkog pokreta *Arya Samaj* iz kasnog 19. stoljeća s ciljem univerzalnog “oplemenjivanja” (arijanizacije) *čovječanstva*. Taj se projekt konfrontira s predratnim nacističkim pokretom za ekskluzivnu germansku “arizaciju” cijelog kulturnog svijeta u zloglasnom projektu *Ahnenerbe* [“Nasljedje predaka”]. U završnom dijelu rada nacističkoj uzurpaciji arijstva suprotstavljam evidencije i pretpostavke jezično-historijske naravi koje govore o *paradigmatskom* razumijevanju čovječnosti u samom imenu ‘Rom’, naspram koje se zločinačka praksa istrebljenja evropskih Roma pokazuje kao *posebna simbolička deprivacija* koja je dala podlogu za najradikalnije oblike bezimnog i izvankategorijalnog obeščovječenja ljudi u nacističkom holokaustu bez ikakvog opravdanja, za razliku od rasno-ideoloških kampanja prema Židovima i Slavenima.

Kroz neke odgovore na reduktivističko shvaćanje humanizma u antihumanizmu evropske filozofije nakon 1945. i suvremenom

posthumanizmu, u izdvojenoj rekapitulaciji pod naslovom “**Epilog. Što preostaje posthumanizmu ili kako razlikovati ‘perverzni i kvalitetni nomadizam’?**” pokušavam ukazati na druge izvore za kritiku racionalizma, poput historijske filozofije jezika kakvu nalazimo kod Hegela, uglavnom potcijenjene ili zanemarene u posthumanističkim verzijama humanističkih znanosti.

Konačno, u dodatku pod naslovom “**Filozofija i posthumanizam u doba korone. Kronika jednog debakla**”, koji je pisan ciljano za ovu zbirku i koji je nastajao kroz duže vrijeme čekanja od gotovo deset mjeseci (od ožujka do prosinca 2020.) na rezultate javnog natječaja za potporu publikacijama u uvjetima opće blokade institucija uslijed pandemije korona-virusa. Esej predstavlja kritičku metafilozofsku dopunu, *supplement* ili *exergum* trima studijama o antihumanizmu, a objavljen je u autorskoj verziji na osobnim stranicama Odsjeka za filozofiju, uz nekoliko ažuriranja. Takva mi se intervencija činila potrebnim suočavanjem s pitanjem uloge filozofije u aktualnom vremenu i obavezom na ponovnu refleksiju objedinjenih triju studija o antihumanizmu. Tekst se referira na javnu diskusiju na internetskim platformama renomiranih izdavača povodom aktualne pandemije koronavirusa koja je izbila u vrijeme dovršavanja rukopisa i dovela u središte globalnog javnog interesa filozofiju biopolitike. Dok je biopolitika u trima studijama zastupljena takoreći samo usputno, na *rubu* raspravâ o antihumanističkoj kontroverzi evropske filozofije druge polovice 20. stoljeća, gdje čini presjecište posthumanističkih trendova u suvremenoj humanistici i biotehnološkim studijima, čini se da u primjeni na aktualnu pandemiju i njezine globalne učinke izaziva duboke kontroverze oko tzv. temeljnih pitanja, poput vrijednosti života, načela slobode i ljudskog dostojanstva. Uz nekoliko referenci na javne komentare Noama Chomskog, Jürgena Habermasa i drugih afirmiranih mislilaca, približe se analiziraju tri intervencije: Žižekovo proglašenje čovjeka “fragilnim entitetom”, izloženom opasnosti od virusa kao “krajnje glupog oblika života” umjesto više izvanzemaljske inteligencije; sumnja Giorgia Agambena da je pandemija “invencija” talijanske vlade koja privremeno izvanredno stanje tajno pretvara u permanentnu biopolitičku kontrolu društva; zaključak Alaina Badioua da je sadašnja pandemija tek ponavljanje zaraze iz 2003. kao što je i virus Sars2 kontinuitet virusa Sars1 te da jedinu ozbiljnu kritiku zaslužuju vlasti zbog neulaganja u istraživanja za adekvatno protudjelovanje.

U tekstu nastojim pokazati da svaka od intervencija sadrži specifičnu principijelnu grešku koja ne kompromitira samo eksplanatornu ambiciju nego i filozofski integritet. Štoviše, dok u polju znanosti predstavljaju samo pogrešne pretpostavke u pogledu prirode virusa, razmjera epidemije ili identiteta dvaju različitih virusa, u polju filozofije služe kao metodološki *apriori* koji generira groteskne učinke u rasponu od neodrživo samoproturječnih nazora kod Žižeka preko autodestruktivne vjernosti vlastitim pojmovnim shemama i mistifikacije biopolitike kod Agambena do, posve obrnuto, dobrog polazišta za kritiku regresivnih tendencija filozofskih kolega kod Badioua.

U završnici teksta, navedene aspekte u interpretacijama aktualne stvarnosti kod vodećih kritičkih mislilaca današnjice suočavam s Hegelovom koncepcijom filozofije kao “misaonog zahvaćanja svoga vremena” u slavnoj metafori o letu Minervine sove. U radu sugeriram da se Hegelov stav — daleko od toga da izražava tek aposteriornu, konkluzivnu i suverenu moć filozofske spoznaje nad svijetom, kako se najčešće interpretira — može primjerenije razumjeti pomoću dodatka u istoj rečenici: “jednako je glupavo zamišljati da ijedna filozofija može preskočiti svoje vrijeme kao i to da ijedan individuum može preskočiti svoje vrijeme, skočiti preko Rodosa”. Čini se da recentni pokušaji vodećih filozofa da zahvate svoje vrijeme pate od Hegelove kletve o “taštoj svijesti” dok primjenjuju gotove misaone obrasce umjesto da ih iznova reflektiraju u radikalno novim okolnostima. ●

Kennzeichen für Schutzhäftlinge in den Konz. Lagern

Form und Farbe der Kennzeichen

	Politisch	Berufs- Verbrecher	Emigrant	Bibel- forscher	Homo- sexuell	Asozial
Grund- farben						
Abzeichen für Rückfällige						
Häftlinge der Straf- kompanie						
Abzeichen für Juden						
Besondere Abzeichen	 Jüd. Rasse- schänder	 Rasse- schänderin	 Flucht- verdächtig	 Häftlings- nummer	Beispiel <small> Schilder für KZ-Männer Strafbat Jode Ringe & Druckspuren Nachdruck </small>	
	 Pole	 Tscheche	 ehemalige Wehrmacht angehöriger	 Häftling Ia		

Oznake za "štićene zatvorenike" u koncentracijskim logorima Trećeg Reicha. Boje i oblici u različitim kombinacijama: crveno – politički; zeleno – kriminalci; plavo – emigranti; purpurno – Jehovini svjedoci; ružičasto – homoseksualci; crno – asocijalni (Romi); žuto – Židovi pod osam kombiniranih oznaka. Posebni znakovi P – Poljak, T – Čeh, Z – Cigan (Rom).

IZVOR Mauthausen Memorial / KZ-Gedenkstätte
<https://www.mauthausen-memorial.org/de/Wissen/Das-Konzentrationslager-Mauthausen-1938-1945/Haeftlingsgruppen>